

Aan dit soort slordigheden lijdt *Uw sekse en de onze* wel meer: Claudette Baar-de Weerd is niet overal even consequent, spelt namen en boektitels incorrect en plaatst de lezer te vaak voor vragen. Zo vergeet zij regelmatig noten en aanhalingstekens aan te brengen waardoor niet altijd duidelijk is of wat de lezer leest haar eigen bewoordingen zijn of die van een achttiende-eeuws schrijver ('een ander vrouwspersoon' op p. 41 bijvoorbeeld?) of van een collega-onderzoeker (zo herkende ik onder meer de zinsnede 'omgekeerd vormden predikantsdochters een acceptabele partij voor regentenzonen' op p. 124 als de mijne – Sturkenboom 2004, p. 103). Claudette Baar-de Weerd parafraseert, kortom, niet altijd voldoende in eigen bewoordingen maar gebruikt (gemutileerde) citaten die niet als citaten herkenbaar worden gemaakt.

Nu wil men een auteur dergelijke onvolkomenheden misschien wel vergeven als daar een visionair verhaal of een theoretisch inspirerend betoeg tegenover staat. Dat is hier helaas niet het geval. Typerend zijn de woorden waarmee de auteur haar eigen onderzoek aan het einde van haar inleiding samenvat: zij 'inventariseert', 'verzamelt', 'vat samen', 'behandelt' en 'beschrijft' (p. 17-18). Er is weinig ambitie om de opgediepte gegevens vervolgens echt te analyseren en de gevonden relaties te verklaren. Het schetsen van bredere verbanden en langere tijdslijnen vormen dan ook niet de sterkste kanten van het boek. Dat deze verbanden en verklaringen gelukkig toch af en toe in deze studie opduiken, lijkt soms meer te danken aan de literatuur die de auteur op dat moment toevallig op haar bureau had liggen dan dat het een systematisch ingebouwde laag in het betoeg vormt. Maar dankzij de verwerking van die literatuur levert het lezen van *Uw sekse en de onze* dan toch wel – zij het sporadisch – de nieuwe inzichten op die men van het lezen van een dissertatie verlangt.

Bibliografie

- Wijnand Mijnhardt, *Tot heil van 't mensdom. Culturele genootschappen in Nederland, 1750-1815*. Amsterdam, 1987.
- Dorothee Sturkenboom, *De elektrische kus. Over vrouwen, fysica en vriendschap in de 18de en 19de eeuw. Het verhaal van het Natuurkundig Genootschap der Dames in Middeburg*. Amsterdam, 2004.
- Marleen de Vries, 'Dichten is zilver, zwijgen is goud. Vrouwen in letterkundige genootschappen, 1772-1800'. In: *De Achttiende Eeuw* 31 (1999), p. 187-213.

Dorothee Sturkenboom

Guy Janssens & Kris Steyaert m.m.v. Bernard Pierret, *Het onderwijs van het Nederlands in de Waalse provincies en Luxemburg onder koning Willem I (1814-1830). Niet meer dan een boon in een brouwketel?* Brussel: VUBPRESS, 2008. – 463 pp. ISBN 978 90 5487 456 0.

In 1814 zag de kersverse koning Willem I zich voor de immense opgave gesteld zijn nieuwe Koninkrijk, bestaande uit Noord-Nederland, Vlaanderen, Wallonië en Luxemburg, samen te smeden tot een politieke en culturele eenheid. Bezielde door een Groot-Nederlands ideaal wilde hij saamhorigheid aankweken onder zijn onderdanen. Daartoe zou hen het besef van een gemeenschappelijk nationaal verleden bijgebracht moeten worden, en een gedeelde cultuur met een door iedereen gesproken taal, het Nederlands. Dit moest op termijn de officiële taal worden. Als de beste standaarden golden voor de koning en zijn regering de Hollandse taalvariëteit, de spellingsregeling van Siegenbeek (1804) en de grammatica van Weiland (1805). Een belangrijk instrument voor zijn taalbeleid meende Willem gevonden te hebben in het *onderwijs* van het Nederlands. De laatste decennia zijn er tientallen kleinere en grotere studies verschenen over allerlei aspecten van dat Nederlandse taalbeleid tussen 1814 en 1830, toen de Belgen zich afscheidde. Onderzocht werden het voorgestane en daadwerkelijk gegeven taalonderricht, de methodiek en de leerboeken die daarbij in gebruik waren, de inbreng van sleutelfiguren in de onderwijswereld, en natuurlijk ook het taalgebruik waar alle onderwijsinspanningen toe zouden moeten leiden of dat zij juist ongedaan moesten maken. Hierover gaat ook het nu besproken boek. Het heeft het nodige toe te voegen aan oudere (bv. De Jonghe 1943/1967) en meeromvattende studies (bv. Busekist 1998) over de Belgische taalpolitiek.

Veel onderzoekers van Willems taalbeleid zijn het er over eens dat het is uitgelopen op een échec. Maar deze zienswijze is niet zo lang geleden weer ter discussie gesteld (Willemys & De Groof 2004), en Janssens & Steyaert doen dat eveneens. Ze concentreren zich op Wallonië, Luxemburg en een aantal 'anderstalige' en 'taalgemengde' gemeenten, ook in Vlaanderen, waarvan Brussel de belangrijkste is. Hun boek wil beschrijven hoe de promotie van de Nederlandse taal zich in verschillende domeinen van het onderwijs heeft voltrokken in het niet-Nederlandstalige deel van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en hoe effectief dat is geweest. In een extra hoofdstuk wordt ook het onderrecht in de Nederlandse literatuur behandeld,

indertijd nog beschouwd als taalgebruik van het hoogste niveau. Het was niet zozeer om esthetische redenen dat literaire teksten werden ingezet als wel in functie van het taalonderricht in engere zin. Daarnaast kon in die teksten natuurlijk mooi een patriottische boodschap over een roemrijk vaderlands verleden meegegeven worden. Met het letterkundige hoofdstuk vormt het boek tevens een aanvulling op studies over de geschiedenis van het literatuuronderwijs als die van Laan (1997), Vis (2004) en Johannes (2007).

Janssens & Steyaert hebben een schat aan historische bronnen bijeengebracht in de vorm van school- en examenprogramma's, brieven, rapporten en andere archiefstukken, pedagogisch-didactische beschouwingen, educatieve en andere publicaties. In enkele afzonderlijke paragrafen (4.3.1 en 5.3-5.5) worden meer dan honderd tussen 1814 en 1830 verschenen leer- en woordenboeken op een rij gezet en becommentarieerd als geschikt voor Frans- en Duitstaligen om Nederlands mee te leren. Overigens verantwoordt de auteurs nauwelijks hoe ze hun materiaal hebben geselecteerd en hoe ze dat corpus te lijf zijn gegaan; ze komen meteen ter zake.

Gedetailleerd brengen ze in beeld wat er in de praktijk van Willems taalbeleid terecht kwam, en dat week nogal af van wat hij in gedachten had. De francofone bevolking legde zich er niet zomaar bij neer. Veel scholen voor voortgezet en lager onderwijs waren in particuliere handen en negeerden de taalvoorschriften; de voertaal bleef er Frans. Elders toonden leerlingen en studenten weinig interesse in de nieuwe taal en bleven ze weg bij de lessen Nederlands. En de hoogleraren die vanuit Noord-Nederland naar nieuwe leerstoelen Nederlands in het zuiden afgevaardigd waren – J. Kinker in Luik, A. ten Broecke Hoekstra in Leuven en J.M. Schrant in Gent – werden stuk voor stuk vijandig bejegend door hun studenten. Wie Nederlands doceerde, werd al gauw gezien als een zetbaas van een verwerpelijke regime. En wie niet uit Vlaanderen of Noord-Nederland afkomstig was, sprak die taal vaak zelf gebrekkig. Op alle onderwijsniveaus ontbrak het aan goed opgeleide en ervaren leerkrachten voor het onderwijs van het Nederlands als vreemde taal, al stellen Janssens & Steyaert daar een succesvollere docent als Kinker tegenover. Deze verzamelde het tienkoppige studentengezelschap Tandem om zich heen, dat hij intensief kon begeleiden bij de verwerving van het Nederlands.

Niettemin beschouwde Kinker ook dit resultaat als 'niets meer dan een boon in een brouwerketel' (geciteerd op p. 13) – de verzuchting waaraan Janssens & Steyaert hun ondertitel te danken hebben. Dat brengt me weer bij de centrale vraag

van hun studie, die naar het effect van Willems taalpolitiek. Ze geven er een genuanceerder antwoord op dan maar al te vaak gegeven is. Het staat natuurlijk vast dat de koning, zijn regering en hun medestanders er niet in zijn geslaagd om een eenheid van het Koninkrijk te maken. In het licht hiervan moeten ook het taal- en onderwijsbeleid mislukt heten. Op zichzelf beschouwd vielen de kwaliteit van het taalonderwijs en de leerresultaten eveneens tegen. Actieve en praktische kennis van het Nederlands werd volgens Janssens & Steyaert alleen opgedaan door een handvol Walen en Luxemburgers, dankzij particuliere en individuele inspanningen. Anderzijds signaleren zij dat na 1830, toen het Voorlopig Bewind van België de taalbesluiten van Willem direct terugdraaide, het Nederlands zich in een aantal vernederlandste gemeenschappen heeft kunnen handhaven en dat de hernieuwde kennismaking met het Nederlands ten tijde van het Verenigd Koninkrijk nadien de weg heeft helpen effenen voor de Vlaamse Beweging. Trouwens, alleen al de overvloed aan uitgaven om Nederlands mee te leren maakt duidelijk dat de taalpolitieke maatregelen die de regering afkondigde niet zonder effect zijn gebleven.

Heel verrassend zijn deze inzichten misschien niet. De verdienste van het boek van Janssens & Steyaert is eerder dat het een geslaagde poging is een aanzienlijke hoeveelheid bekend én onbekend materiaal te analyseren, terwijl het resultaat hiervan is vervat in een overzichtelijke, hecht samenhangende synthese. De coherentie wordt zichtbaar gemaakt met een groot aantal verwijzingen en komt eveneens aan het licht doordat er regelmatig informatie wordt herhaald, soms wel wat veel. Van deze redundantie lijken de auteurs zich ook bewust: 'Zoals we hierboven al enkele malen hebben gesignaleerd', heet het bijvoorbeeld op p. 221, 'was de grammatica-vertaalmethode afkomstig uit het onderwijs van het Latijn en het Grieks'. Op zulke plaatsen had dus wat besnoeid kunnen worden. Dat geldt evenzeer voor de grote hoeveelheid contextuele informatie die de auteurs toevoegen aan hun analyse. De lezer wordt uitvoerig ingelicht over de totstandkoming en verdere ontwikkeling van het Verenigd Koninkrijk, de voorgeschiedenis tijdens Ancien Régime en Franse Tijd, Willems onderwijsbeleid in het algemeen, de toenmalige organisatievormen van het onderwijs, alsmede het taalonderwijs buiten Wallonië en Luxemburg. Weliswaar houden de auteurs voortdurend in het oog wat er komen gaat, maar ze zijn toch al 115 bladzijden onderweg als het taal- en literatuuronderwijs in de Frans- en Duitstalige rijkdelen zelf centraal komt te staan.

Ook met een lichtere omkadering zouden Janssens & Steyaert een studie van gewicht hebben geleverd, want zij heeft de potentie een standaardwerk te worden. Daarom is het jammer dat hun boek alleen registers heeft op scholen voor primair en secundair onderwijs en op namen van onderwijsgeevenden. Wie bijvoorbeeld snel geïnformeerd wil worden over Tandem, zal nu moeten weten dat hij via Kinker dient te zoeken. En wie wil nagaan wat het boek meedeelt over de opeenvolgende bewindslieden die onderwijs in hun portefeuille hadden tussen 1814 en 1830 (P.C.Gh. de Coninck, A.R. Falck en O. Repelaar van Driel), zal het hele boek moeten doornemen – om te ontdekken dat ze niet of nauwelijks ter sprake komen. Maar dan heeft hij gelukkig wel heel veel andere wetenswaardigheden kunnen opsteken over het natievormende laboratorium in de Waalse provincies en Luxemburg van koning Willem I.

Bibliografie

- Astrid von Busekist, *La Belgique. Politique des langues et construction de l'État, de 1780 à nos jours*. [Paris-Bruxelles:] Duculot, [1998].
- Albert De Jonghe, *De taalpolitiek van Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1814-1830). De genesis der taalbesluiten en hun toepassing*. [2e dr.] Sint-Andries-bij-Brugge: Darthet, 1967 (1e dr. 1943).
- G.J. Johannes, *Dit moet U niet onverschillig wesen! De vaderlandse literatuur in het Noord-Nederlands voortgezet onderwijs 1800-1900*. Nijmegen: Vantilt, [2007].
- Nico Laan, *Het belang van smaak. Twee eeuwen academische literatuurgeschiedenis*. Amsterdam: Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, [1997].
- Roland Willems & Jetje De Groof, 'Is de taalpolitiek van Willem I werkelijk mislukt?', in: Saskia Daalder, Theo Janssen & Jan Noordgraaf (red.), *Taal in verandering. Artikelen aangeboden aan Arjan van Leuvensteijn bij zijn afscheid van de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur aan de Vrije Universiteit Amsterdam*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek v.u., 2004, 185-191.
- George J. Vis, *Van Siegenbeek tot Lodewick. Verkenningen naar de geschiedenis van de studie der Nederlandse letterkunde, speciaal in het onderwijs*. Amsterdam: Stichting Amsterdamse Historische Reeks, [2004].

Saskia Pieterse, *De buik van de lezer. Over spreken en schrijven in Multatuli's Ideën*. Nijmegen: Vantilt, 2008. – 370 pp. ISBN 978 94 6004 007 8.

In 'Encyclopedic Narrative: From Dante to Pynchon' schrijft Edward Mendelson: 'Each major national culture in the west [...] produces an *encyclopedic author*, one whose work attends to the whole social and linguistic range of his nation, who makes use of all the literary styles and conventions known to his countrymen, whose dialect often becomes established as the national language, who takes his place as national poet or national classic.' In Nederland komt alleen Multatuli daarvoor in aanmerking en Saskia Pieterse gaat in de inleiding van haar dissertatie nog eens in op zijn positie. Hoewel hij in Nederland als een 'belangrijk literator en een prominente historische figuur' wordt beschouwd, is er toch weinig aandacht voor andere werken dan *Max Havelaar*. Haar studie, vervolgt ze, is het 'aller-eerste boek dat aan de *Ideën* gewijd is, ruim 130 jaar na het verschijnen van het laatste *idee*. Over *Millioenenstudien* en *Minnebrieven* zijn nog geen omvangrijke wetenschappelijke boekpublicaties verschenen' (11). Het is hier niet de plaats naar verklaringen te zoeken (of ze te herhalen), maar allereerst blij te zijn met deze nieuwe studie. Blijft dat ook zo bij het lezen?

In het eerste hoofdstuk vat zij het recente onderzoek naar Multatuli's werk als volgt samen: de ergocentrische tekstbenadering (Sötemann), het poëticaonderzoek (Oversteegen en Franken), het contextgerichte onderzoek (Fasseur en Van der Meulen) en de ideologiekritische benadering (Gera). Haar kritiek op deze studies luidt onder meer dat de auteurs van mening zijn dat Multatuli's werk tot 'expressieve literatuur' behoort en zij naar een 'sluitende en geruststellende lezing' streven die volgens haar niet in de tekst te vinden is (p. 118). Daardoor 'stelt de lezer zich alsnog buiten schot' (p. 120). Door haar dissertatie aan Multatuli's *Ideën* te wijden, wil zij het bestaande onderzoek 'verbreden en verrijken', preciezer geformuleerd: 'Het doel van deze studie is om de complexiteit van Multatuli's denken zichtbaar te maken en te interpreteren' (p. 17) door vier thema's, die Pieterse op niet nader genoemde gronden als de kern van zijn denken beschouwt, te analyseren: het ik, de Natuur, de geschiedenis en de literatuur. Haar methodologie baseert ze enerzijds op de context (leven van Multatuli en opvattingen uit zijn tijd) en anderzijds op de 'postmoderne tekst-theoretische benadering', waarbij zij naar Derida verwijst.

Ton van Kalmthout